

ПОЧАТКОВА ШКОЛА

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЖУРНАЛ



Наш клас – просто клас! Світлана Степанець, вчитель Вільшанської ЗОШ І–ІІІ ст. Романівського р-ну Житомирської обл.



Сузір'я дитячих сердець. Софія Степаненко, учитель початкових класів Чернігівської ЗОШ І–ІІІ ст. № 10





«ПОЧАТКОВА ШКОЛА»

щомісячний науково-методичний журнал

№ 11 (581) Листопад 2017

Засновники –
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ,
ВИДАВНИЦТВО «ПОЧАТКОВА ШКОЛА»

Видавець –
ВИДАВНИЦТВО «ПОЧАТКОВА ШКОЛА»

Видається з липня 1969 року
Київ

Журнал включено до переліку наукових
видань ВАКУ України, в яких можуть
публікуватись основні результати
дисертаційних робіт

Головний редактор

Алла ЛУК'ЯНЕЦЬ, кандидат педагогічних наук,
заслужений працівник народної освіти України

Редакційна колегія:

Іван БЕХ, Надія БІБІК, Микола ВАШУЛЕНКО,
Галина ДРЕВАЛЬ, Валентина ЗАТОРЖИНСЬКА,
Людмила КОВАЛЬ, Ярослава КОДЛЮК,
Юлія КОЛЕСНИКОВА (*завідувач відділу*),
Тетяна КОХНО, Людмила ЛІЩИНСЬКА,
Людмила ЛОПУШАНСЬКА (*відповідальний секретар*),
Алевтина ЛОТОЦЬКА,
Світлана МАРТИНЕНКО, Віра МЕЛЕШКО,
Олександр МИТНИК, Антоніна МОВЧУН,
Ізоolda НІЗЕЛЬСЬКА, Оксана ОНОПРІЄНКО,
Тамара ПИРОЖЕНКО, Тамара ПОНІМАНСЬКА,
Катерина ПОНОМАРЬОВА, Катерина ПРИЩЕПА,
Тетяна ПУШКАРЬОВА, Олександра САВЧЕНКО,
Світлана СТРИЛЕЦЬ, Володимир ТИМЕНКО,
Ольга ХОРОШКОВСЬКА, Людмила ХОРУЖА,
Михайло ЧЕМБЕРЖІ, Тетяна ЯРЕМЧУК
(*завідувач відділу*).

Зареєстровано Державним комітетом інформаційної
політики, телебачення та радіомовлення України
серія КВ, №6506 від 09.09.2002 року.
Підписано до друку 24.10.2017. Формат 84x108/16.
Папір газетний. Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 6,72.
Умовн. фарбовдб. 6,72. Обл.-вид. арк. 9,75.
Зам. 0104711.

Адреса редакції: 04213, Київ,
вул. Прирічна, 25-А, к. 12,
тел./факс (044) 501-03-87
www.pochatkova-shkola.net
e-mail: pochatkovasc.ua@gmail.com

Видруковано у видавництві «Преса України».
03148, Київ, вул. Героїв Космосу, 6
Свідоцтво № 35481684
http://www.pressa.kiev.ua/
Якість друку повністю відповідає наданому видавцем
видавничому оригіналу.

© «Початкова школа», 2017

ЗМІСТ

Нова українська школа

Бондарчук Є. Інтерактивні технології – шлях до створення
ситуації успіху у навчальній діяльності молодшого школяра 1

До Дня української писемності та мови

Чабайовська М. З історії українського книгодрукування 4

Психолого-педагогічний практикум

Поліщук В. Вікова динаміка уваги в молодшому шкільному віці ... 8

Методика навчання

Балотіна К., Гончарова С., Жихарева О. Перспективний план
виховної роботи вчителя початкових класів 12

Прищепя О. Диференційоване сприймання форми букви
першокласниками під час навчання письма 17

Гнатишина С. Розвиток літературних компетентностей
на уроках-проектах з використанням методу кольорових

капельюхів Едварда де Боно (4 клас) 20

Онопрієнко О., Скворцова С. Інтеграція у навчання
молодших школярів математики 22

Березанська К. Бінарний інтегрований урок природознавства
та трудового навчання (1 клас) 25

Рак Л. Виховна година: “Хочу і можу бути здоровим!” 28

Дяченко Л. Прес-конференція з охорони природи 31

Ковальова В. Екологічний урок-казка з природознавства
зі здоров'язбережувальними технологіями у 1 класі 34

Садова Р. Урок-подорож “Осінь казка” 37

Луговська І. Презентація творчого проекту
“Цікаво про гривню” 39

Тараканова А. Хореографічний репертуар – складова
формування національно-патріотичної культури особистості 41

Педагогічні технології

Святенко Ю. Діагностика емоційного стану дитини
молодшого шкільного віку за допомогою проективної методики
“Картки з емоціями” 44

Організація початкової освіти

Колесник Л., Шапошнікова А. Пошуково-апробаційна гра
“Реформа” як засіб розвитку управлінської компетентності
вчителів початкової школи 48

Освіта вчителя

Бондаренко Г. Змістове забезпечення підготовки вчителя
до мовленнєво-риторичної діяльності в США
та європейських країнах (Болгарія, Франція, Польща) 53

Нам пишуть

Баранова Н., Коцур Н. Майстер-клас “Ранкові зустрічі” 57

Слово художній самодіяльності

Мазурець Л. Рідна мова чиста, як роса 59

А я роблю так ...

Норенко Л. Цікавий урок у початковій школі 61

Почитаймо з учнями

Прудник С. Будньодні та ще й неділя! 62

Конкурс “Мій творчий проект”

Луговська І. Цікаво про гривню 63

Пістоляк Н. Бджілка-трудівниця 64

Розкажи про свій клас 56, 58

*Передрук будь-якого матеріалу українською або іншими мовами
без письмової згоди редакції заборонено.*

20-річчя встановлення свята

Марія ЧАБАЙОВСЬКА,
доцент кафедри української мови та методики навчання
факультету педагогіки і психології
НПУ імені М. П. Драгоманова

З історії українського книгодрукування

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Дев'яте листопада проголошено Днем української писемності та мови Указом Президента України в 1997 році. Свято запроваджено на підтримку ініціативи Всеукраїнського товариства "Просвіта" імені Т.Г.Шевченка та з урахуванням важливої ролі української мови в консолідації українського суспільства (Указ № 1241/97 "Про День української писемності та мови"). У цьому документі зазначено: "Встановити в Україні День української писемності та мови, який відзначати щорічно 9 листопада в день вшанування пам'яті Преподобного Нестора Літописця" [12]. Цей захід має на меті відродження української культури і духовності, утвердження української мови як єдиної державної мови в Україні.

Писемність – найголовніша складова частина культури будь-якого народу, один з найбільших винаходів людства. Без писемності немислимий розвиток суспільства. Слово "писемність" має два значення. Перше – це система графічних знаків (букв, ієрогліфів тощо), вживаних для писання в тій чи іншій мові або групі мов. Друге – це сукупність писемних, літературних пам'яток будь-якого народу [10, с. 52].

Становлення української писемності, зокрема книгодрукування, досліджували українські вчені Є.Безродний, М.Брайчевський, О.Губко, Я.Запаско, І.Крип'якевич, М.Кубанська-Попова, М.Марченко, О.Мацюк, І. Огієнко, П.Плющ, М.Савка, о. Климентій Василь Стасів, Г.Сургай, М.Тимошик, Д.Чижевський та ін.

Питання виникнення і розвитку українського друкованого слова в контексті поширення друкарства у слов'янських народів вивчали такі відомі у західному світі дослідники, як Є.Бандтке, Д.Зубрицький та ін.

Мета статті – розкрити окремі аспекти проблеми виникнення та розвитку книгодрукування на українських землях, а також подати методичні вказівки щодо застосування наведених матеріалів у ВПНЗ

II–IV рівнів акредитації в процесі засвоєння курсу "Методика навчання письма" та у початковій школі.

В умовах розбудови Української держави іде переосмислення багатьох суспільних явищ, фактів історії та культури. Українське друкарство – складова української культури. Проблема з'ясування походження друкованого слова кожного народу має принципове значення, оскільки йдеться про стан розвитку культури цього народу, освіти, його роль у загальноцивілізаційному поступі [5, с. 12].

Про історію книгодрукування на українських землях насамперед можна дізнатися з наукової праці Івана Огієнка (митрополита Іларіона): *Огієнко І. Історія українського друкарства / упоряд., авт. передмови М. С. Тимошик. – К. : Наша культура і наука, 2007. – 536 с.*

Ця книга більше шести десятиліть була заборонена. "Які ж принципи положення цього дослідження викликали заперечення в нашій офіційній науці? Передусім, йдеться про обрану й науково обґрунтовану І.Огієнком концепцію виникнення і розвитку українського друкованого слова як складової української культури. Особливість її в тому, що автор із самого початку поставив під сумнів домінуючі до цього у вітчизняній науці твердження щодо підпорядкованості українського друкарства російському, а також діюче донедавна датування початків і подальших етапів розвитку книгодрукування для українців, – пише професор, письменник Микола Тимошик [5, с. 12].

Протягом останніх 75 років українські науковці змушені були повторювати в різних варіантах єдиний постулат і щодо виникнення українського друкованого слова: після заснування друкарні в Росії в 1564 році (рік виходу Апостола в Москві) перший російський друкар Іван Федоров через десять років, прибувши через Білорусь в Україну, до Львова, заснує там друкарню і 1574 року видає Апостол. Ця дата донедавна і вважалася початком заснування українського друкарства.

Іван Огієнко доводить, що друкарство в Україну прийшло не зі Сходу, а з Заходу, до того ж, задовго

до виходу в Москві 1564 року першої датованої друкованої книги – Апостола Івана Федорова [5, с. 13].

Детально вивчивши історію нашого друкарства, учений констатує, що стан книгодрукування "давав нам тоді повну змогу не тільки займати почесне місце серед цілого слов'янського світу, але й дорівнюватися технікою своїх видань культурним народам Європи" [5, с. 30].

"Розпочавшись у Німеччині, друкарство надзвичайно швидко ширилося на всі сторони, але рух поширення його на периферії все зменшувався в міру віддалення від Німеччини. Перша друкована книжка Європи з'явилася в Майнці, в друкарні Гутенберга, 1450 р. Дальше поширення друкарства по Європі видно з цієї таблицки початків друкарства:

Італія	– 1464 р.	Іспанія	– 1474 р.
Венеція (не слов.)	– 1469 р.	Флоренція	– 1477 р.
Мілан	– 1469 р.	Лондон	– 1480 р.
Нюрнберг	– 1470 р.	Данія	– 1482 р.
Париж	– 1470 р.	Португалія	– 1484 р.
Сицилія	– 1472 р.	Відень	– 1492 р.
Голландія	– 1473 р.	Америка Північна	– 1638 р.

Звичайно, із слов'янських народів найскоріше прийшло друкарство до тих, що найближче стикалися з німцями. Це були чехи, і вони перші розпочали слов'янське друкарство, ще року 1478. І чим далі на схід, тим пізніше пробивалося друкарство; головним чином серед слов'ян ширилося друкарство вже з початком XVI віку. Ось ця таблицка покаже нам поширення друкарства серед слов'янського світу:

чехи	1478 р.	білоруси	1517 р.
українці	1491 р.	серби	1553 р.
чорногорці	1493 р.	росіяни	1564 р.
поляки	кін. XV в.	болгари	1641 р.

Як бачимо, після чехів українці займають друге місце серед цілого слов'янського світу по запровадженню в себе друкарства" [5, с. 30–31].

Іванові Огієнку, на жаль, на той час не було відомо, що у Львові перша друкарня існувала вже в середині XV ст. Збереглися документи, що в 1460 р. львівський громадянин Степан Дропан для матеріальної підтримки подарував монастирю святого Онуфрія свою власну друкарню.

У Центральному державному історичному архіві України у Львові містяться два документи, які однозначно вказують на існування друкарні ще до 1460 року [5, с. 17].

Дослідник О. Мацюк на підставі цих документів стверджує, що *1460 рік є роком існування друкарні у Львові, а Степан Дропан – "зачинатель українського друкарства"*.

Ученому вдалося відшукати інвентар книг Словітського монастиря, куди ввійшли й книги почаївського, київського та львівського друку першої половини XV ст., тобто дофедорівські [4, с. 47].

Відомий дослідник у царині історії української книги Яким Запаско пише: "Звичайно, така рання поява друкарства в Україні, зокрема у Львові, дещо несподівана, адже друкарня Степана Дропана буде *другою в Європі* після гутенбергівської" [3, с. 60].

Отже, нині маємо свого *оберега національної книги – Степана Дропана, який відкрив у столиці Галичини першу українську друкарню ще за 112 років до прибуття з Москви у Львів Івана Федорова, тобто українське друкарство давніше від російського більше, ніж на століття*.

Ніяк не применшуючи ролі Івана Федорівича (Федорова) в розвитку книговидавничої справи, Іван Огієнко однак вважав його не засновником книгодрукування в Україні, а фундатором постійного друкарства на українських землях [5, с. 13]. Іван Федоров "відновив занедбане книгодрукування", про що написано на його могильній плиті, а також у післямові до львівського Апостола [10, с. 82]. Ці факти свідчать, що задовго до Федорівича у Львові вже існувала друкарня, але була в занедбаному стані.

Відомий польський дослідник Єжи Бандтке, аналізуючи у своєму дослідженні "Історія друкарень у Королівстві Польському і великому Князівстві Литовському і в краях закордонних, де польські справи творилися" зародження друкарської справи у Львові, також стверджує: "Іван Федоров не заложив, а обновив тут друкарню руську року 1573" [1, с. 382].

У багатьох історичних джерелах згадується, що саме в монастирі святого Онуфрія у Львові була найдавніша українська релігійна друкарня ще з XV ст., в якій трудилися отці василіяни, зокрема Мина й Панфутій, а також бібліотека, архів і невеликий музей. У деяких історичних дослідженнях є свідчення, що василіяни мали навіть не одну, а дві друкарні перед Іваном Федоровим у Львові [7, с. 32–33].

Існують припущення, що Іван Федоров закінчив Краківський університет і походив з Білорусії, з села Пітковичі. В архівах Краківського університету було знайдено в 1969 році документ, що ступеня бакалавра в Кракові був удостоєний Іван Федорівич Москвитин.

Працював він разом із Петром Мстиславцем у Москві. Але переписувачі книг спалили їхню типографію, звинувативши майстрів у ересі, яку вони нібито вносять у свої книги. А насправді книгодрукування віднімало у них хліб.

Звідти дякон Іван Федорівич та Петро Мстиславець утекли в Литву. Пізніше вони працювали у Забудові у гетьмана Ходкевича, де випустили Євангеліє в 1569 році та Псалтир з Часословом у 1570 році. Десь у кінці 1572 року Іван Федоров

переїхав до Львова, де він надрукував у 1574 році Апостол.

Друкар Іван Федорович, людина всебічно обдарована, був інженером-винахідником, удосконалював шрифти, друкарський верстат тощо. Він добре знав традиції давньоруської книги, оскільки після приїзду в Україну швидко зумів на основі багатой української народної орнаментики та кращих зразків тогочасного західноєвропейського книжкового мистецтва витворити свій стиль книжкової графіки, який був взірцем для наступних поколінь майстрів.

Того самого 1574 року Іван Федорович у Львові, на замовлення українських міщан, видав один із найвидатніших своїх творів – "Буквар", що був першою спробою створення навчального посібника з граматики старослов'янської мови в історії української науки [11, с. 32].

За словами професора Є.Безродного, "це був перший друкований підручник у цілому слов'янському світі". Нині знаходиться в бібліотеці Гарвардського університету в США.

Слід також мати на увазі, що у США, зокрема в Нью-Йоркській публічній бібліотеці, розміщені такі цінні й рідкісні скарби українських першодруків, як "Тріод" Швайпольта Фіоля, надрукований у Кракові в 1491 році. Там є також рідкісні друковані праці Івана Федорова Апостол 1564 р. і 1574 р., "Острозька Біблія" 1584 р.

В Єпархіальному музеї в Едмонтоні (Канада) знаходяться праці Івана Федорова: львівський Апостол, "Острозька Біблія", українські рукописи XV ст. та ін. Варто б ще видати бібліографічний покажчик наших першодруків з метою полегшення праці дослідникам української старовини [2].

Відомо, що Іван Федорович помер у Львові 5 грудня 1583 року. 18 грудня 2014 року відбулося перепоховання його останків разом із сином з приміщення Музею мистецтва давньої української книги Львівської національної галереї мистецтв до храму монастиря святого Онуфрія у Львові. Захоронили їх у тій же ніші стіни, де на них натрапили в 70-х роках минулого століття в храмі Онуфріївського василіянского монастиря під час археологічних досліджень. На церемонії владика Ігор, митрополит львівський, зазначив: "Іван Федорович – це давній діяч східнослов'янської культури. Один із перших східнослов'янських типографів... Він відновив у монастирі святого Онуфрія друкування книг" [6, с. 30].

У XVI ст. на українських землях було кілька осередків книгодрукування, а в першій половині XVII ст. вже працював цілий ряд друкарень у багатьох містах та при монастирях, кожна з яких зробила свій внесок у розповсюдження книжкової справи та літератури в цілому.

Після львівської постала друкарня в Києві. У 1615 році архімандрит Єлисей Плетенецький заснував друкарню у Києво-Печерській лаврі, а також першу в Центральній Україні паперову фабрику. У Кременці (сучасна Тернопільщина) діяла друкарня, що випустила в 1638 році "Граматику слов'янську" Мелетія Смотрицького, що систематизувала церковнослов'янську мову. У 1639–1667 рр. у Львові, крім братської, працювала друкарня Михайла Сльози, де було випущено 42 книги. Книги друкували в Умані, Почаєві, Чернігові... Справу Івана Федоровича продовжили його учні – син Іван, друкар Гриць Іванович із Забудова, Сачко Сенькович Сідляр, Сенько Корунка та ін.

На час приєднання України до Московії (кінець VII ст.) в Україні існувало двадцять друкарень, а в Московії – одна.

"Давня Україна, запровадивши в себе друкарство, хутко переконалася у великій освітній силі його. Цікаво підкреслити, що з українських друкарень виходили книжки не тільки богослужбові, але багато книжок і світського змісту, і при тому різними мовами – церковнослов'янською, польською та латинською, чим українське друкарство так відрізняється, скажімо, від друкарства московського, де друкувалися книжки переважно церковні" [5, с. 32].

Навіть тоді, коли друкування книг остаточно, здавалося б, мусило витіснити переписування, але книги переписувалися і списані ходили по руках. Остаточно друкування книг витіснило переписування в Україні лише у другій половині XIX ст. [11, с. 32].

Фундаментальні Огієнкові дослідження з історії українського друкарства представили цивілізованому світові у всій її повноті "силу та вагу нашої давньої культури", що найвиразніше проявилася саме в друкарській справі.

Результати цих досліджень виявили високий технічний стан давніх українських друкарень, які випускали книги, що за художнім, змістовим рівнем не поступалися кращим взірцям друкарської справи західноєвропейських країн [5, с. 26].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Матеріали про книгодрукування на українських землях пропонуємо застосовувати у навчально-виховному процесі вищих педагогічних навчальних закладів II–IV рівнів акредитації в процесі вивчення курсу "Методика навчання письма" за нашою авторською програмою [8]. Навчальна нормативна програма з вищезазначеного курсу передбачає вивчення розділу "Письмо в історичному аспекті", в якому розглядаються питання про походження і розвиток писемності; роль Кирила і Мефодія у становленні слов'янських азбук; основні форми

кириличного письма: устав, напівустав, скоропис, в'язь; сучасний український алфавіт [9]; історію українського книгодрукування.

Ця інформація стане у пригоді також учителям початкових класів для уроків української мови, літературного читання та позакласної роботи з молодшими школярами. Наприклад, 9 листопада, у День української писемності та мови, або 14 лютого, у Міжнародний день книгодарування, пропонуємо долучити учнів до таких заходів:

- залишити свою цікаву книгу в класній бібліотеці, щоб її прочитали інші;
- подарувати книжку рідним або друзям;
- віддати книгу тим, хто цього потребує (у дитячі будинки, сільські бібліотеки, в лікарні, де після поранення проходять реабілітацію воїни АТО та ін.) [11, с. 32];

- за можливості відвідати Державний музей книги і друкарства у Києво-Печерській лаврі тощо.

Отже, використання матеріалів про українське книгодрукування в навчанні як студентів ВПНЗ, так і учнів початкової школи сприятиме здійсненню національно-патріотичного виховання, формуванню в них морально-етичних та естетичних цінностей.

Список використаних джерел

1. *Bandtkie J. S.* Historia drukarni w Krolewstwie Polskiem. Tom 1. Krakowie, 1826. S. 382.

Чабайовська М. З історії українського книгодрукування. У статті висвітлено окремі аспекти проблеми виникнення та розвитку книгодрукування на українських землях, а також подано методичні вказівки щодо застосування наведених матеріалів у ВПНЗ II–IV рівнів акредитації в процесі засвоєння курсу "Методика навчання письма" та у початковій школі.

Ключові слова і формулювання: писемність, книгодрукування, українські землі, Степан Дропан – засновник українського друкарства, Івана Федорович (Федоров) – фундатор постійного друкарства на українських землях, Апостол, Буквар, курс "Методика навчання письма", День української писемності та мови.

2. *Безродний С.* Де тепер "Буквар" Івана Федорова? – Освіта. – 1998. – 16–23 вересня.

3. *Запаско Я.* Про дофедорівське книгодрукування в Україні // Я. Запаско // Палітра друку. – 1995. – № 4. – С. 60.

4. *Мацюк О.* Ще про початки книгодрукування в Україні // Архіви України. – 1971. – № 1. – С. 47.

5. *Огієнко І.* Історія українського друкарства / Упоряд., авт. передмови М. С. Тимошик. – К.: Наша культура і наука, 2007. – 536 с.

6. *Перепоховання* останків Івана Федорова у Львові / Місіонар: український католицький журнал. – 2015. – № 1. – С. 30.

7. *Стасів о. Кліментій Василь* "Місія високого слова. Василіянське книговидавництво: минуле, сучасне і майбутнє. – Жовква (Львів. обл.): Місіонер, 2015. – 464 с.

8. *Чабайовська М. І.* Каліграфія з методикою навчання в початковій школі: програма нормативної навчальної дисципліни підготовки бакалаврів. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – 30 с.

9. *Чабайовська М. І.* Реформування кириличного письма / М. І. Чабайовська // Оцінювання професійної компетентності випускників педагогічних ВНЗ: матеріали Міжнародного науково-методичного семінару, 14 березня 2013 р. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – С. 208.

10. *Чабайовська М. І.* Розвиток писемності на українських землях // У кн. "Навчання письма у сучасній початковій школі": навч. посібн. для вчителів поч. кл., викладачів і студентів ВПНЗ I–IV рівнів акредитації / Н.М.Боднар, О.Ю. Прищепка, В.А. Трунова, І.В. Цєпова, М.І. Чабайовська // за наук. ред. В.А.Трункової. – Х.: Вид-во "Ранок", 2017. – 464 с.

11. *Я люблю Україну.* 3 клас: метод. посібник для вчителя / авт.-упор. Чабайовська М. І., Омельченко Н. М., Синільник В. В. – Тернопіль: Астон, 2016. – С. 32.

12. http://uk.wikipedia.org/wiki/День_української_писемності_та_мови

Шановні дописувачі!

Готуючи статті до друку, просимо зважати на такі вимоги.

- Стаття має містити узагальнення Вашого власного досвіду або розкривати сутність розробленої авторської методичної системи.

- Розробки уроків або їх фрагменти можуть бути ілюстрацією використання досвіду чи авторських методичних знахідок учителя (для 1–2 класів – за новою програмою).

- Статтям, які містять перевірні завдання (тестові, контрольні тощо), обов'язково має передувати вступна частина, у якій розкривається сутність завдань, їх призначення, способи і місце використання та критерії оцінювання.

- У статтях обов'язково мають бути посилання на джерела, які автор використав під час підготовки матеріалу. За точність посилань, правильність цитат, прізвищ і т.д. відповідає автор.

- Обсяг статті має бути не більше 10 сторінок комп'ютерного набору через 1,5 інтервали, 14 кеглем.

Не забувайте повідомляти місце роботи, посаду, контактний телефон, адресу.